

”דוהייתם נקיים” - דרשה לפרשת פקודי

מאת הרב שמואל סלוטקי

תחילת הפרשה עוסקת בדו”ח מפורט של משה רבנו על הנעשה בכספי התרומות של ישראל בבניית המשכן.

אחד הפסוקים שמשך את תשומת ליבם של חז”ל היה ’ואת האלף ושבע מאות וחמישה ושבעים עשה ווים לעמודים’, לכאורה סכום זניח בתוך ים ההוצאות מדוע נזכר בנפרד?

אומר על כך המדרש :

אמר משה : יודע אני, שישראל אכפת להם... רוגגים הם. הריני עושה להם חשבון מכל מלאכת המשכן. התחיל לעשות חשבון עמהם : ”אלה פקודי המשכן”, והוא נותן להם חשבון על כל דבר ודבר : לזהב לכסף ולנחושת. ונחשת התנופה שבעים ככר...”.

עם שעושה חשבון והולך על כל דבר ודבר שעשויים כסדר בתוך המשכן, שוכח אלף ושבע מאות וחמישה ושבעים שקל שעשה מהם ווים לעמודים, ולא היו נראים. התחיל עומד תמה ואומר : עכשיו ימצאו ידיהם של ישראל עלי לומר, שאני נטלתי אותם.

הוא חוזר לבוא על כל מלאכה ומלאכה. מיד האיר הקב”ה את עיניו וראה שהיו עשויים ווים לעמודים. התחיל להשיב להם בקול רם : ”ואת האלף ושבע מאות וחמישה ושבעים עשה ווים לעמודים”. באותה שעה נתפייסו ישראל. מי גרם לו? על ידי שישב ועשה חשבון.

הרגשתו זו של משה שיש עיניים העוקבות אחריו ודורשות ממנו דין וחשבון מפורט על השימוש בכספים יש לה בסיס מהעבר.

על הפסוק ”והיה כצאת משה אל האהל, יקומו כל העם ונצבו איש פתח אהלו. והביטו אחרי משה, עד בואו האהלה” דנו חז”ל מהי ההבטה הזו? על מה מדובר?

רבי יצחק אומר :

לשבח היו אומרים : אשרי יולדתו של זה !

כל ימיו הקדוש ברוך הוא מדבר עמו !

כל ימיו הוא מושלם להקדוש ברוך הוא !

לעומתו :

רבי חמא אומר :

לגנאי היו אומרים :

ראה צארו, ראה שוקיו, ראה כרעיו, אוכל משל יהודים, שותה משל יהודים, וכל

מה שיש לו משל יהודים !

וחברו משיבו: ריקה, אדם ששלט על מלאכת המשכן, אין אתה מבקש שיהא

עשיר !?

החשדנות, העין הצרה, והנטייה הטבעית לראות בזולת העוסק בצרכי ציבור גנב, גזלן, רמאי ונוכל כנראה עתיקת יומין היא.

הטור פוסק (יורה דעה סימן רנז) : ”גבאי צדקה הכשרים אין מדקדקין אחריהם, ומכל מקום כדי שיהיו נקיים מהשם ומישראל טוב להם שיתנו חשבון”.

מעיר על כך הבית חדש (הרב יואל סירקיס) :

זה לא נמצא בפוסקים. אולי למדו ממשה רבנו ע”ה שנתן חשבון בנדבת המשכן, כי מי כמוהו נאמן ביתו, ונתן חשבון כדי שיהיה נקי מה’ ומישראל.

כיום בעולם המשפט כשרוצים לתאר נורמה ציבורית ראויה של התנהגות בשקיפות ונקיות כפיים מצטטים בדרך כלל את שופט בית המשפט העליון היהודי בארה"ב שחי לפני כמאה שנה לוואיס ברנדייס שלחם בשחיתות הציבורית ונהג לומר כי "אור השמש הוא המטהר הטוב ביותר, ואור המנורה הוא השוטר היעיל ביותר". אך בשבילנו המקור לצורך בהתנהגות לאור השמש המסכלת מחשבות על שחיתות קדומה הרבה יותר.

הדוגמא שהראה משה רבנו במסירת דוח מפורט על כל מלאכת המשכן, הפכה לתקדים ולנורמה. כתוצאה מכך נקבעו הלכות מפורטות כיצד לגבות כספי צדקה וכיצד לחלקם, וזאת בכדי שהגבאים, שיהיו נאמנים ככול שיהיו, לא יעוררו אפילו צל של חשד. לכן אמרו חז"ל כאשר מדובר בכספי ציבור, "צדקה נגבית בשניים (אנשים לפחות) ומתחלקת בשלושה" (בבא בתרא ח').

המשנה במסכת שקלים ג, ב מתארת את תהליך תרומת השקלים מן הקופות בהם נשמרו השקלים שנגבו למחצית השקל.

'אין התורם נכנס לא בפרגוד חפות ולא במנעל ולא בסנדל ולא בתפילין ולא בקמיע שמא יעני ויאמרו מעון הלשכה העני או שמא יעשיר ויאמרו מתרומת הלשכה העשיר לפי שאדם צריך לצאת ידי הבריות כדרך שצריך לצאת ידי המקום שנאמר והייתם נקיים מה' ומישראל ואומר ומצא חן ושכל טוב בעיני א-להים ואדם'

אע"פ שמדובר באירוע מרגש עבור הכהן התורם, אולי נדיר ביותר בשבילו. פעם בחיים זוכה הוא לעשות עבודה זו בלשכה שבמקדש, בחרדת קודש. עדין צריך הוא להימנע מכל עשייה שעלולה לגרום לחשדות לשחיתות במעשיו. לכן יתרום את הקופה ללא תפילין ובלי קפלים בבגד וכדומה.

הירושלמי בשקלים מוסיף רובד נוסף לחובת נקיות כפיים זו.

רבי שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן בתורה ובנביאים ובכתובים מצאנו שאדם צריך לצאת ידי הבריות כדרך שהוצא צריך לצאת ידי המקום בתורה מנין דכתיב (במדבר לב) והייתם נקיים מה' ומישראל בנביאים מנין דכתיב (יהושוע כג) א-ל א-להים ה' וגו' וישראל הוא ידע בכתובים מנין דכתיב (משלי ג) ומצא חן ושכל טוב בעיני א-להים ואדם.

שלושה פסוקים מהתנ"ך המבטאים רעיון זה של הצורך לצאת ידי חובה כפולה גם ידי חובת שמים וגם ידי הבריות. ממשיך הירושלמי:

גמליאל זוגא שאל לרבי יוסי בר רבי בון איזהו המחזור שבכולם? אמר ליה והייתם נקיים מה' ומישראל:

מה פירוש השאלה - איזהו המחזור שבכולן?
אפשרות אחת להבין את שאלת הירושלמי היא - איזה פסוק דהיינו איזה מקור תובע מחויבות זו לצאת ידי חובת הבריות באופן הכי מפורש. והתשובה והייתם נקיים.
אך הראב"ד הסביר את השאלה כמתייחסת לכלל מצוות התורה. איזו היא המצווה המחזורית דהיינו החמורה מכל מצוות התורה כולה? מכל תרי"ג מצוות הקיימות בתורה, איזו מצווה היא הקשה ביותר לקיום? והתשובה 'והייתם נקיים מה' ומישראל'. המצווה החמורה ביותר! מצווה מאתגרת וקשה ביותר - גם למצוא חן בעיני הבריות וגם בעיני הקב"ה.

החתם סופר פוסק (שו"ת חלק ו - ליקוטים סימן נט): "כל ימי הייתי מצטער על המקרא הזה 'והייתם נקיים מה' ומישראל'... . ויותר אפשרי לצאת ידי החוב הראשון היינו ידי שמים, יותר הרבה ויותר מלצאת ידי הבריות, כי הם חושבים מחשבות זרות"

עד כדי כך נתפסת חובה זו כקשה ליישום ולביצוע.

כל זה צד אחד של התמונה – חובת הזהירות של כל אדם בהתנהגותו למצא חן בעיני א-לוהים ואדם. ובפרט מנהיגי ציבור גבאי הצדקה וכדומה.

אך הצד השני של המטבע, והוא לא פחות חשוב!

אמירה כלפי הציבור. חיים של חשדנות, השקעת אנרגיה בחשד, רכילות ולשון הרע כלפי פלוני שצווארו רחב ועורפו שמן וכרעיו עבים, הם חיים של אנרגיות שליליות ושל חטא. נכון היחיד צריך להיזהר במעשיו גם לא להיראות חוטא, אך הציבור חייב להרגיל עצמו לראות בעין טובה את הזולת, לפרגן לעודד ולהכיר טובה לעושה טוב על מעשיו, לעוסק בצרכי ציבור על טרחתו והשקעתו.

רק שמירה על שני צדדים אלו מביאה חיים הרמוניים ושלמים במזעור מתחים ומריבות בין אדם לחברו.